

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא
חיים על הגשר:
בין חינוך, הגירה ורב-תרבותיות

עורכת-אורחת: פרופ' רבקה איזיקוביץ'

כרך כ' • גיליון 35
תמוז תשע"ב – יוני 2012

יוצא לאור על ידי:

אנאר

"אפשר" – עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

בשיתוף עם:

המכללה האקדמית בית ברל
בית הספר לחינוך
החוג לקידום נוער

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
האגף לנוער צעירים ושירותי תקון

דבר העורך

הגיליון הנוכחי הוא גיליון פרידה מתפקידי כעורך הראשי לאחר 12 שנים – פרק זמן ארוך, נכבד ורב עשייה. סיכום תקופה אינו עניין פשוט, ומטבע הדברים, אשזור ב"דבר העורך" הזה תודות, נימה אישית, אמירה מקצועית וראייה פרספקטיבית של העשייה, לצד שגרת הכתיבה, כנהוג בכל "דבר עורך".

האמת היא שמעולם לא חשבתי כי אמצא עצמי עורך כתב עת. הנתים המקצועי שלי נסלל בכיוון אחר לגמרי, בהכשרתי כפסיכולוג קליני. אולם בהתבונני בתפקידי המרתק והמיוחד הזה, אני נזכר שהוריי עליהם השלום היו אף הם עורכים מקצועיים בתחומם. אמי, **ד"ר תמר המנחם**, הייתה כימאית ועורכת מקצועית בתחומי הבריאות והמדע, ואבי, **עזרא המנחם**, היה סופר ועורך ספרות. דומה שאדם אינו יודע כמה הוא יודע, וקרוב לוודאי שהרגשת הבית שחוותי בתפקידי כעורך ניזונה בראש ובראשונה ממורשתם של הוריי, בדרך של "העברה ונאמנות בין-דוריים" (כניסוחם של המטפלים המשפחתיים). לפיכך, תודה עמוקה ראשונה נתונה להוריי, זיכרונם לברכה, שהעניקו לי את היכולת והזכות להמשיך את דרכם.

תודה גדולה שמורה לבני משפחתי הצועדים עמי – זוגתי, ילדינו, חתנינו וכלתי, הקוראים בסקרנות, הנאה ועקיבות את הגיליונות השונים לאורך השנים. זכות גדולה היא שמשפחתו של אדם מוקירה את עמלו.

ועם זאת, בתוך מרחב הזמן של ההמשכיות והרציפות הבין-דוריים, המשפחות החדשות הנבנות ונכדינו הבאים לעולם מסמנים את הצורך בהמשך. במעגל החיים המקצועי, כמו בזה המשפחתי והפרטי, הבשיל הזמן להיפרד ולסכם, להעביר את תפקיד העריכה ולצאת למחוזות מקצועיים חדשים.

פרידה וסיום, כידוע, כרוכים בהכרת הטוב ובתודות חמות למלוים הרבים שהלכו עמי במסע. תודתי הראשונה נתונה לקודמי, ד"ר איתן ישראלי, אשר הפקיד בידי ברוב לב ובבטחה את תפקיד העורך הראשי, עם שהוא מגייס לצדי את מרים גילת, רכזת המערכת, ומטיל את מלוא כובד משקלו לטובת המשכיותו ורציפות הוצאתו של כתב העת. אלמלא נחישותו של איתן לפני 12 שנים, ספק אם "מפגש" היה מפלס את דרכו הלאה.

עורך ראשי נדרש לפעול במציאות מורכבת של אידאולוגיות מקצועיות ורצונות של חברי מערכת, כותבים, קוראים ושופטים; אולם שמו של כתב העת, "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית", מנתב מהותית את כיוון העשייה. הפגשה זו של עבודה חינוכית ועבודה סוציאלית מקורה בראייה בין-תחומית של כתב העת ושל המוציאה לאור, **עמותת "אפשר"**, הדוגלים בדיאלוג בין-מקצועי, מתוך ניגוד, דיון והשלמה בין תפיסות ודעות ובראייה מכבדת, סובלנית וסקרנית וחופש אקדמי מוחלט. תקצר היריעה לתאר את רוחב הדברים, ועל כן אתמצת ואומר שהמאמרים עוסקים כולם בחברה, קהילה, משפחה ופרט, עם דגש על נוער בסיכון, ומפגישים בין נושאי מדיניות רחבים ותיאורי התערבויות ברבדים שונים, מלווי מחקר והערכה. ה"מפגש" כולל שיח בין דמויות אקדמיות בכירות ואנשי שדה, התמקדות בנושאים

ייעודיים במבט מקיף, מאמרים יחידים וייחודיים, מאמרי עמדה ותגובות, דיונים פרופסיונליים ואתיים וסקירות ספרים.

תודתי והוקרתי הרבות נתונות לעמותת "אפשר" ולהנהלתה, ובמיוחד לבנימין גדליהו, ביניום, מנכ"ל העמותה, שנתן גיבוי רחב – ענייני וכלכלי – גם בשנים קשות, להוצאה השוטפת והרציפה של כתב העת פעמיים בשנה. מציאות זו ביססה את מעמדו האקדמי והפרופסיונלי של "מפגש" בקהילת כתבי העת המדעיים והשפיעה על הקשר עם הכותבים והשופטים. פעמים רבות אמרו לנו הכותבים שהם שולחים אלינו את מאמריהם כי הם יודעים שיישפטו כראוי, ואם יתקבלו, יפורסמו. הוצאה סדירה ומוקפדת של כתב עת אינה מובנת מאליה, ואני מכיר תודה לעמותה ולביניום על האמון העקיב בכתב העת. תודה מיוחדת גם לשותפי הוצאה האחרים, המנהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער של משרד החינוך, האגף לנוער וצעירים ושירותי תקון של משרד הרווחה והחוג לקידום נוער של בית הספר לחינוך במכללה האקדמית בית ברל. מכללת בית ברל היא ביתי האקדמי כמעט שלושה עשורים, ואני מכיר תודה לראשי המכללה ועמיתיי המרצים על ההשראה, השותפות והעצות המועילות בצמתים שונים. תחושת הביתיות והעידוד הביתי החם סייעו לי רבות בעריכת כתב העת ותרמו בכך לתהליך הצמיחה וההכרה האקדמיים שלו.

לאחרונה הוזמנתי לקחת חלק בדצמבר הקרוב בפנל עורכים ראשיים של כתבי עת, בכנס מאה שנים למכללת לוינסקי, לצדם של עורכי "מגמות", "דפים" וה"ייעוץ החינוכי". אני שמח להזדמנות מיוחדת זו שניתנת לי עם סיום תפקידי, לספר על האידאולוגיה של כתב העת, על הצורך של הכותבים בפרסום וקידום אקדמי ובתהליכי שיפוט רגישים של מעריכי המאמרים, על השמחה הכרוכה בקבלת מאמר והצער הנובע מדחייתו, על דילמות של חיסיון והוגנות ועוד.

מעטפת רחבה ותומכת הייתה לי המערכת המייעצת והמערכת הפעילה, בראשותו של פרופ' יעקב רנד, יו"ר המערכת. ניסיונו, חכמתו, סבלנותו, ראייתו האקדמית וגישתו התכליתית המכוונת לעשייה, וכל אלו בנועם שיח, היו לעזר רב. יחד עמו סייעו כלל חברי המערכת: רצינות הדיונים, העצות הטובות, הרעיונות המרתקים לגיליונות הייעודיים, מילות העידוד והאמון לאחר הוצאת הגיליונות וההערות הביקורתיות המועילות, כל אלו היו אבני דרך בדרכי. אני מודה לכולם. זו הייתה עבודת צוות מלווה ומאפשרת במיטבה, ב"הכוונת התנועה" המקצועית בצמתים השונים. חלק מחברי המערכת אף היו עורכים אורחים בגיליונות ייעודיים, ואני מודה להם על תרומתם. הם עשו זאת מתוך אמונה וביטחון בדרכו של "מפגש". הוצאת כתב עת בעברית אינה פשוטה בעולם של תחרות אקדמית ועדיפות של פרסומים מקדמי דירוג בחו"ל. חברי המערכת, בכירים ומובילים בתחומיהם, העלו ומעלים על נס בשותפותם ועשייתם את החשיבות של פרסום בארץ. אני מקווה שיש בזאת תרומה לשדרוג הפרסום בעברית.

כתב עת חי מכותביו, שופטיו וקוראיו. תודה רחבה ומיוחדת לכולם על אמונם, נדיבותם, עשייתם והמשוב המכבד והמתקן שנתנו ברוחב לב ובמקצועיות. עשרות

רבות של אנשי מקצוע בתחומים השונים סייעו בידנו בקפידה ובהתנדבות. תרומתם ענקית, שהרי בלעדיהם אין לנו קיום.

תודה מיוחדת לעורכות הלשון שלנו – לאורלי צור, אשר סוקרת במקצועיות את החוברת כולה, מתקנת, מציעה שינויים, מארגנת את הכתוב ומביאה אותו לידי גמר נעים ובהיר לקריאה, וכמובן לפגי וינייך, עורכת התקצירים באנגלית, על תיקוני התרגום והניסוח.

תודה עצומה, שאין די מילים להביעה, לשותפתי מרים גילת, רכזת המערכת. למרים תרומה ענקית ומכרעת במחשבה ובעשייה. היא המוציאה לפועל של כל רעיונותינו ומי שנמצאת במגע, בנועם שיח, עם כל מי שקשור לכתב העת: כותבים, קוראים, שופטים, עורכות הלשון, בית הדפוס, הסדרית, אנשי הכספים, גורמי ההפצה, המינויים ואחרים. מרכזיותה של מרים ב"מפגש" אינה זקוקה להוכחה; האמינו לי, אלמלא היא, דבר לא היה מגיע לידי גמר.

העורך הראשי החדש של כתב העת ייבחר על ידי ועדה שהוקמה בשיתופו של מנכ"ל העמותה: פרופ' רמי בנבנישתי, פרופ' מאיר טייכמן, פרופ' שלמה קניאל – חברים מהמערכת, ומר מיכה שגריר, יו"ר עמותת "אפשר". הריכוז המנהלי של עבודת הוועדה ייעשה על ידי מרים. אני מודה לחברים על התגייסותם למשימה החשובה של בחירת העורך הבא.

ועתה לגיליון הנוכחי, שדן כולו ברב-תרבותיות. העורכת האורחת היא **פרופ' רבקה איזיקוביץ'**, חברת המערכת המייעצת שלנו, שתפרט בדבריה את תוכן הגיליון. אני מבקש להודות מעומק הלב לרבקה על הגיליון המיוחד הזה ועיתוי הוצאתו בהלימת הזמן למחאת הקיץ של 2011, שקראה להחייאתם של תהליכי סולידריות חברתיים, תהליכים שנשחקו ונשכחו בחברה אשר בה ההפרטה כבשה כל פינה אישית כציבורית, ובהלימה אקטואלית עוד יותר למחאה שהתעוררה מחדש בימים אלו. השקפת עולם רב-תרבותית מכוונת לסולידריות, וכך בגיליון המסכם הזה של תפקידי, באה לידי ביטוי יכולתה הממשית של כתיבה אקדמית לפגוש מציאות חברתית ולתמוך בשינוי.

הגיליון מספר על העושר הרב-תרבותי של חברה רבת-פנים וקבוצות ומציע לנו את הסקרנות, הדיאלוג הבין-תרבותי והלמידה ההדדית כמקורות חוסן חברתיים וכחלופות לפחד מהשונה והזר, להתבצרות כל קבוצה בתוך עצמה וכן לגזענות ולאלימות שמתפשטים אצלנו. חוברת זו נושאת אפוא שליחות חברתית ומקצועית, בדומה לגיליונות הנושאים האחרים שהוצאנו במהלך השנים: אלימות בבית ספר, התמכרויות של בני נוער, המשנה הסלטווגנית, נוער בסיכון, השתלבות של צעירים בוגרי פנימיות, תאוריית ההתקשרות ונוער להט"ב (לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר וביסקסואלי). חלק מהגיליונות הללו לוו בימי עיון של "מפגש חי" עם כותבים וקוראים. מסורת זו נקיים גם בגיליון הזה. נהוג אצלנו ש"מפגש חי" מתקיים באכסניה האקדמית של העורך האורח, ולפיכך יום העיון הזה יתקיים ב-21 בנובמבר 2012 באוניברסיטת חיפה, ביתה האקדמי של פרופ' רבקה איזיקוביץ'.

רב-תרבותיות אינה אידאולוגיה פשוטה. ארשה לעצמי לדון קצרות ברעיון זה בסיועם של לשם ורואר-סטריאר (2003). החוקרים בוחנים בספרם את השאלה, האם ישראל,

כחברה מרובת תרבויות, מצויה במלחמת תרבויות או מטפחת דיאלוג רב-תרבותי. דיונים עוסק בשני ממדים של התופעה הרב-תרבותית: המבני והערכי. הממד המבני אינו אידאולוגי, והוא מתייחס לדפוסים שונים של מפגש בין-תרבותי. בחינת היבט זה מלמדת שישאל הולכת ומצטיירת כמדינה רב-תרבותית. המדינה מסייעת לשימור וחיזוק של תרבויות, והיא עושה זאת לרוב מתוך לחצים פוליטיים ומאבקי שליטה על משאבים, ולא מתוך הסכמה רחבה, ערכית, מוסדית ואידאולוגית.

המדד הערכי טוען שרב-תרבותיות היא השקפת עולם על החיים האנושיים, ולה ארבע הנחות יסוד:

א. בני אדם מעוגנים וצומחים בעולם מובנה תרבותית, שהוא בחלקו בלתי מודע וסמוי, עולם המארגן את תפיסת עולמם, חייהם, זהותם ויחסיהם החברתיים בהתאם למערכות משמעות אופייניות. גם אם יתרחקו מתרבות המקור או יבקרוה, תמיד יישארו נטועים בה ומוטבעים בתוכה, לפחות חלקית.

ב. לכל תרבות יש זווית ראייה שונה ומוגבלת על החיים ועל מהות החיים הטובים. לכן הגבלת הפרט למסגרת תרבותית אחת מצמצמת את אופקיו ואף עלולה להקטין את יכולתו למימוש עצמי.

ג. תרבויות בנויות מרבדים וקווי מחשבה שונים ולעתים גם מנוגדים בתוכן. אולם כל שלם מורכב מניגודים, ובהיות השלם יצירה דינמית וחיה, אפשרי ורצוי לקיים דיאלוג פנימי בין מרכיביו השונים. דיאלוג בין-תרבותי מתקיים ומתאפשר, בתנאי שהתרבויות השונות מסוגלות לקיים דיאלוג פנימי בין הרבדים המגוונים והתפיסות שבתוכם.

ד. חשיפה ודיאלוג בין-תרבותיים מחזקים לכידות, שייכות וסולידריות חברתיות ומסייעים להתפתחות תרבותית של החברה כשלם, לצד הפריה והעצמה של חלקיה. יתרונם המלכד עשוי להיחשף במיוחד בעתות משבר חברתי, שבהן נדרשים אמון, עזרה והסתמכות הדדיים. התבצרות והתנתקות יוצרות חומות פחד, עוינות ואלימות.

ישנה אי-הסכמה בין חוקרים באשר למידת ההלימה בין שני הממדים. אין תמימות דעים בשאלה, האם בישראל מתפתחים "מלחמת תרבויות" או דיאלוג בין-תרבותי. מן הצד האחד, ישראל, כדמוקרטיה ליברלית, מצטיירת כדוגלת ברגישות לצרכים ייחודיים ובהענקת זכויות לפרטים. עמדה זו, המכירה באינטרסים וזכויות של תרבויות בתוכה ומתן ביטוי להן, מקהה את הסכנה למלחמת תרבויות ומחזקת את ההיבט הערכי של התפיסה הרב-תרבותית. מן הצד האחר, תרבות יוצאי המערב ממשיכה להנחות את תהליכי התבצרות והפיקוח החברתי במישור הממלכתי והערכי, וכזו ישראל היא מדינה חד-תרבותית. יוצא שאין חלופה מוסכמת ומקובלת להגמוניה המערבית, וגם אין אמירה בהירה ועקיבה בזכות הרב-תרבותיות. כך מתפתח בישראל מודל רב-תרבותי מורכב ופרדוקסלי. בעוד שמבחינה מבנית ישראל היא חברה רב-תרבותית, הרי מבחינה ערכית היא עדיין אינה כזו.

מסקנת החוקרים היא שנדרשים שינוי ערכי והכרה בין-תרבותית בכל מישורי החיים, ואין די בכך שמתקיימים דפוסים בין-תרבותיים המבוססים על אינטרסים והסכמות. המצב הנוכחי הוא שביר, ופגיעותה של התפיסה הרב-תרבותית גלויה לעין. בישראל

של 2012 פורצים מעת לעת עימותים בין-קבוצתיים רבי עצמה, פעמים בקרב בני הארץ ופעמים בין אלו לבין המהגרים אלינו מארצות אחרות. במציאות זו, טיפוח ההשקפה הרב-תרבותית הוא צורך חיוני, ותפקיד חשוב במיוחד שמור למקצועות העזרה בטיפוח דפוסי קשר וסיוע בראייה רגישת תרבות. אני מקווה כי גיליון זה יתרום את חלקו בעניין.

שתי סקירות ספרים לסיום החוברת: פרופ' יצחק קשתי סוקר את ספרה של פרופ' רבקה איזיקוביץ', *Immigrant youth who excel: Globalization's uncelebrated heroes*, הספר נכתב על ידי עורכת גיליון זה, וסקירתו שובצה בו בשל זיקתו לתכניו. הספר השני, ספרם של ד"ר גלעדה אבישר, פרופ' יונה לייזר ופרופ' שונית רייטר, "שילובים: מערכות חינוך וחברה", נסקר על ידי ד"ר טלי היוש.

עם סגירתו של הגיליון התבררנו כי לד"ר גידי רובינשטיין, חברנו למערכת, הוענקה דרגת פרופסורה. אנחנו מתרגשים מאוד ושמחים עם גידי על הישגו החשוב והרציני, המעיד על ההכרה בעשייתו האקדמית והמקצועית הענפה ורבת השנים. גידי הוא פרופסור חבר בבית הספר למדעי ההתנהגות במכללה האקדמית נתניה ופסיכותרפיסט, המתמחה בין היתר בטיפול בהומוסקסואלים וביסקסואלים, והוא ערך את הגיליון הייחודי שלנו שעסק בנושאים אלה. תחומי המחקר העיקריים שלו הם אישיות, מגדר והקשר בין אישיות, בחירת מקצוע ונרקסיזם, וזה שנים הוא מנהל פורומים אינטרנטיים חשובים בתחומי התמחותו.

אנחנו מקווים שיזמתו של גידי להוצאת הגיליון הנושאי ויום העיון שהתלווה אליו תרמו אף הם בצנעה את תרומתם, ומאחלים לו עוד שנים רבות של כתיבה אקדמית, יזמה חברתית וקידום רעיונות הקרובים ללבנו.

בברכת קריאה מהנה לכולם,

ד"ר אמיתי המנחם

העורך הראשי היוצא

מקורות

לשם, א' ורואר-סטריאר, ד' (2003). **שונות תרבותית כאתגר לשירותי אנוש**. ירושלים: מאגנס.

הוועד המנהל של עמותת "אפשר" מודה לד"ר אמיתי המנחם על השנים שבהן ערך את "מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית". בתקופת כהונתו כתב העת קודם והפך למרכזי ובוולט בתחום החברתי-טיפולי-חינוכי.

איחולי הצלחה לאמיתי בהמשך דרכו המקצועית.

אפשר